

Γιάννης Χλιουνάκης

ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΛΙΟΥΝΑΚΗΣ

Ικάρια Χρονικό πτήση της ρωσικής επανάστασης

(Εισήγηση στις διάφορες εκδηλώσεις παρουσίασης της *Ικάριας πτήσης*)

I. Δεν είναι τελικά καθόλου εύκολο, για όσους προερχόμαστε από το παραδοσιακό κομμουνιστικό κίνημα, να σκεφτόμαστε και να μιλάμε για τη Ρώσικη Επανάσταση.

Η Ρόζα Λούξεμπουργκ την παραμονή της δολοφονίας της από τα freikorps προσπαθώντας να ενισχύσει τους συντρόφους της μετά τη συντριβή της εξέγερσης του Γενάρη του '19 στο Βερολίνο έγραφε ότι για τους επαναστάτες...

**Ο δρόμος της νίκης είναι στρωμένος με ήττες.
Αυτές μας έδωσαν τη γνώση, την πείρα και την έμπνευση για να
προχωρήσουμε**

Όμως, σε ό,τι αφορά το σημαντικότερο από τα απελευθερωτικά εγχειρήματα των καταπιεσμένων, τη μεγαλύτερη από τις εφόδους των στον ουρανό, η Ιστορία βάλθηκε λες να αντιστρέψει τα λόγια της μεγάλης ευγενικής επαναστάτριας. Εδώ η Επανάσταση ηττήθηκε νικώντας, η Νίκη εμπεριέχεται στην Ήττα της.

Εμείς, που δε θέλουμε να τιμήσουμε τα εκατόχρονα του Οκτώβρη με έναν ανούσιο

πανηγυρικό, είμαστε υποχρεωμένοι σε μια δύσκολη ακροβασία ανάμεσα στη νηφάλια κατανόηση –«να μη γελάμε ούτε να κλαίμε, μονάχα να κατανοούμε» καλεί ο Spinoza- και τη θερμή ενσυναίσθηση- θεατές του ιστορικού δράματος μετέχουμε σε όσα παρακολουθούμε επί σκηνής. Καμιά από τις δύο αντιθετικές αστές οπτικές δε γίνεται να αφήσουμε, έστω και προσωρινά, κατά μέρος.

Οπωσδήποτε χρειαζόμαστε, για την ακροβασία αυτή, ένα γενικό πλαίσιο, μια μεγάλη εικόνα. Στο παρελθόν είχαμε διαμορφώσει μια εικόνα στην οποία ο Λένιν και οι σύντροφοί του εμφανίζονται περίπου ως Ηρακλείς (οι) της Επανάστασης. Απτόητοι και σοφοί, ανέλυαν, οδηγούσαν, διόρθωναν, νικούσαν. Στη θέση αυτής της εικόνας –που βέβαια ξεθώριασε και έσβησε αφήνοντας πλατύ χώρο στην απογοήτευση, την αποστράτευση και τον κυνισμό- επιχειρούμε να προτείνουμε μια άλλη, ελπίζουμε περισσότερο αληθινή.

Πρόκειται για το πλήρωμα ενός πλοίου που ανοίγεται σε ένας μακρινό και δύσκολο ταξίδι. Γρήγορα ανακαλύπτουν εκείνοι ότι ο εξοπλισμός τους, το ίδιο το σκάφος τους χρειάζεται σοβαρές μετασκευές. Στην πραγματικότητα –αν και δεν το συνειδητοποιούν πλήρως- αυτό το πλοίο δεν έχει σχεδιαστεί γι' αυτό το ταξίδι. Όμως αυτοί δεν έχουν ούτε τη δυνατότητα ούτε και τη διάθεση να γυρίσουν πίσω, στην ησυχία του λιμανιού, για να κάνουν τις απαραίτητες αλλαγές. Ο καιρός όλο αγριεύει, δεν αργεί να ξεσπάσει τρομερή θύελλα και εκείνοι, απτόητοι, προσπαθούν, «εν πλω και εκ των ενόντων», μέσα στη θύελλα και με τα ευρισκόμενα, να κάνουν όποια διόρθωση νομίζουν ότι είναι απαραίτητη για να προσχωρήσουν και να φτάσουν ως το τέρμα. Δε θα μπορέσουν βέβαια να το πετύχουν. Οι χειρισμοί τους, οι επεμβάσεις τους, εξαιρετικά τολμηρές και αποτελεσματικές στην αρχή, χάνουν, όσο οι συνθήκες γίνονται δυσκολότερες, την αποτελεσματικότητά τους και εξελίσσονται σε αποσταθεροποιητικούς παράγοντες για το σκάφος. Το ναυάγιο είναι αναπόφευκτο. Όλοι οι «ανοιχτοί λογαριασμοί» των ταξιδευτών μας, όλα τα θέματα που έθεσε το τόλμημά τους, βυθίστηκαν μαζί τους και πάγωσαν.

Το δικό μας «Χρονικό» φιλοδοξεί να είναι ένα ημερολόγιο αυτού του ταξιδιού. Απώτατος στόχος μας είναι η συμβολή στην ανάσυρση, στο ξανάνοιγμα αυτών των λογαριασμών, Τα ερωτήματα που θέτουν μπορούν χοντρικά να χωριστούν σε δυο ομάδες:

□ Τι θέλει και τι μπορεί να κάνει η εργατική τάξη, ευρύτερα τα υποτελή κοινωνικά

στρώματα, στον α' τόπο και στο β' χρόνο;

□ Ποια θέματα θέτει για τους επαναστάτες η δυναμική της Εξουσίας;

Είναι πολύτιμο υλικό όλα αυτά όχι για ακαδημαϊκές έρευνες αλλά για τον εξοπλισμό των μελλοντικών ταξιδευτών, για να δούμε τελικά κάτω από ποιες προϋποθέσεις μπορεί ο μαρξισμός να αποτελέσει ξανά οδηγό όχι μόνο για την ερμηνεία αλλά και για την αλλαγή του κόσμου.

II. Το ταξίδι αυτό αρχίζει κάπου στα μέσα της τελευταίας δεκαετίας του 19ου αιώνα στην αυτοκρατορία των τσάρων, όπου μέσα μια αποπνικτική ατμόσφαιρα καθυστέρησης και καταπίεσης, διάφορες ομάδες φλογερών νεαρών επαναστατών διανοουμένων ψάχνουν με αγωνία, όπως οι ήρωες στο περίφημο μυθιστόρημα του Τσερνισέφσκι, απάντηση στο ερώτημα «τι να κάνουμε;»

Την απάντηση στο ερώτημα αυτό, το σκάφος και τον εξοπλισμό για το ταξίδι τους, μαζί με το χάρτη του δρομολογίου, θα τα βρουν οι νεαροί εκείνοι στις ιδέες και τα γραπτά του Μαρξ και του Ένγκελς, δασκάλων και οδηγών για το σοσιαλιστικό εργατικό κίνημα της Δύσης. Θεματοφύλακας και επίσημος διαχειριστής της κληρονομιάς αυτών είναι η χαλαρή ένωση των δυτικών σοσιαλδημοκρατικών, εργατικών κομμάτων, η ΙΙη Σοσιαλιστική Διεθνής. Ανάμεσα σ' αυτά με μεγάλη διαφορά ξεχωρίζει το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα της Γερμανίας, το SPD. Ήταν ένα μεγάλο κόμμα, βαθιά ριζωμένο στη γερμανική εργατική τάξη, με ένα πολύμορφο δίκτυο οργανώσεων που δραστηριοποιούνταν σε κάθε τομέα της ζωής των εργατών και τον αντίστοιχο Τύπο, ένα κόμμα που στις γραμμές του βρίσκονταν όλοι οι μεγάλοι θεωρητικού, μαθητές και άμεσοι συνεχιστές των Δασκάλων, με επικεφαλής την αυθεντία του Καρλ Κάουτски αλλά και πολλούς άλλους πολλά υποσχόμενους θεωρητικούς, όπως η Ρόζα Λούξεμπουργκ -ο ίδιος ο Ένγκελς πέθανε το 1894, στην αρχή της ιστορίας αυτής. Ήταν τέλος το SPD το κόμμα που είχε καταφέρει να αντιμετωπίσει νικηφόρα τα εμπόδια που προσπαθούσε να προβάλλει στο δρόμο του ο πρωσικός αυταρχισμός του Κάιζερ, με τους αντισοσιαλιστικούς νόμους του Βίσμαρκ και προχωρούσε ακάθεκτο στο δρόμο που θα το έφερνε στην πρώτη θέση στις εκλογές του 1912, τις τελευταίες προπολεμικές.

Εύκολα μπορούμε να φανταστούμε πως φάνταζε αυτό το κόμμα και αυτή η παράδοση στα μάτια των νεαρών ρώσων διανοουμένων επαναστατών που τσαλαβουτούσαν στις λάσπες και στα σκοτάδια του τσαρισμού. Γι' αυτούς ο μαρξισμός και το SPD ήταν οδηγός και φάρος. Ο Βλαντίμιρ Ιλίτς Ουλιάνοφ εμφανίζεται στη σκηνή το 1893 με μια μετάφραση του κομματικού προγράμματος της Ερφούρτης, βασικός συγγραφέας του οποίου είναι ο Καρλ Κάουτски..

Χρειάζεται να αναφερθούμε για λίγο στο μαρξισμό αυτού του μυθικού SPD.

Το τεράστιο έργο του Μαρξ, που βέβαια συμπεριλαμβάνει και αποκλίνουσες πλευρές -η ειρωνεία είναι ότι κάποιες από αυτές έχουν σημείο αναφοράς την Ρωσία- δε θα μπορούσε να γίνει η ιδεολογία ενός μαζικού εργατικού κόμματος χωρίς την αναγκαία κωδικοποίηση και εκλαΐκευση -ε μιλάμε εδώ για παραποίηση και διαστρέβλωση.

Ακόμη: το έργο του Μαρξ και του Ένγκελς φέρει -όπως κάθε τι το ανθρώπινο- τη σφραγίδα της εποχής του. Το 19ο αιώνα, στην κοινωνιολογία και σε όλες τις άλλες επιστήμες κυριαρχούσε συντριπτικά η επιστημολογική σκοπιά του θετικισμού: επιστημονικοί νόμοι κυβερνούσαν τις κοινωνικές διαδικασίες συγκροτώντας κοινωνικές νομοτέλειες. Δε θα μιλήσουμε βέβαια εδώ για τη θετικιστική επιρροή στη σκέψη του Μαρξ όποια όμως κι αν ήταν αυτή για το SPD, τη 1η Διεθνή και τους θεωρητικούς τους βάραινε καθοριστικά στον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονταν την κοινωνική εξέλιξη και διαμόρφωνε το γνωστό εξελικτικό σχήμα του κλασικού μαρξισμού σύμφωνα με το οποίο η ανάπτυξη του καπιταλισμού, με την κοινωνικοποίηση της παραγωγής και τη διαμόρφωση ενός πολυπληθούς προλεταριάτου, οδηγούσε νομοτελειακά στο επόμενο, ανώτερο στάδιο κοινωνικής εξέλιξης, στο σοσιαλισμό και στον κομμουνισμό. Αυτό το κοσμοθεωρητικό σχήμα -όπως και κάθε άλλο- δεν ήταν μια απλή νοητική σύλληψη, μια επιστημονική κατασκευή βασισμένη σε ερμηνείες και παρερμηνείες. Στηρίζονταν σε ορισμένες πολύ σημαντικές πλευρές της ραγδαίας κοινωνικοοικονομικής εξέλιξης για τις οποίες θα γίνει λόγος και στη συνέχεια.

III. Εκτός από τον παραπάνω “δυτικό” εξοπλισμό υπήρχε για τους ταξιδευτές μας ένα εντελώς διαφορετικό είδος εξοπλισμού, ρωσικής μάλιστα προέλευσης. Αναφερόμαστε βέβαια στην παράδοση του επαναστατικού ναροντικισμού που εμπνέονταν από τις αξίες της όπτινα, της κοινότητας των δουλοπάροικων. Οι άνθρωποι αυτοί έδιναν, για αιώνες, τον τραχύ αγώνα της επιβίωσης, κάτω από το κνούτο του αφέντη, στηριγμένοι τους ισχυρούς δεσμούς της αμοιβαιότητας και της ισοκρατίας. Ούτε ο αφέντης ούτε οι άνθρωποί του μπορούσαν να έχουν λόγο και ανάμειξη στα σοβαρά ζητήματα της αγροτικής καθημερινότητας. Ήταν δουλεία της κοινοτικής συνέλευσης το πως θα μοιραστούν ο σπόρος και τα εργαλεία, κυρίως πως θα ξαναμοιραστεί η καλλιεργήσιμη γη, ανάλογα με τα “χέρια” αλλά και τα “στόματα”, ώστε να μείνει κάτι και γι’ αυτούς ύστερα από τα βαριά δοσίματα. “Είμαστε δικοί σας αλλά η γη είναι δική μας” έλεγαν στους αφέντες τους.

Από αυτές τις αξίες του κοινοτισμού και της ισοκρατίας εμπνέονταν οι επαναστάτες ναρόντικοι και οραματίζονταν μian ανέλιξη για τη ρωσική κοινωνία διαφορετική από εκείνη

της καπιταλιστικής Δύσης, με πρωταγωνιστές τους αγρότες. Θεωρούσαν ότι οι επιθέσεις ενάντια σε μισητούς, υψηλά ιστάμενους αξιωματούχους ήταν ο πιο πρόσφορος τρόπος για να πετύχουν τη λαϊκή αφύπνιση και η οργάνωσή τους, η περίφημη Ναρόντναγια Βόλια, είχε δολοφονήσει αρκετούς, ανάμεσα τους έναν από τους τσάρους. Όμως ο ιδεαλισμός και η αυτοθυσία των νεαρών ναρόντικων αγωνιστών -ανάμεσα τους ήταν αρκετές κοπέλες- δεν είχαν καταφέρει να κλονίσουν το καθεστώς, μονάχα να ενισχύσουν την αντίδραση και την καταστολή. Την ίδια στιγμή η εμφάνιση των μεγάλων εργοστασίων και οι πρώτες εργατικές απεργίες υπόσχονταν πολύ περισσότερα.

Βέβαια δεν ήταν όλη η παράδοση του ναροντικισμού για πέταμα, κάθε άλλο! Στην αγροτική Ρωσία η ενσωμάτωση των στοιχείων του κοινοτισμού και της ισοκρατίας ήταν θέμα ζωτικής σημασίας για οποιοδήποτε σοσιαλιστικό σχέδιο -το επιβεβαιώνει αρνητικά και η εκ των υστέρων πείρα. Όμως οι νεαροί ταξιδευτές μας δεν το πέτυχαν αυτό παρά τις συμμαχίες που επιχείρησαν, σε κρίσιμες στιγμές, με τους πολιτικούς κληρονόμους του ναροντικισμού, το κόμμα των αριστερών σοσιαλεπαναστατών. Δεν ήταν εύκολο, εκείνοι είχαν διαμορφωθεί ακριβώς στον αγώνα κατά του ναροντικισμού και η ρήξη μαζί του είχε για τον καθένα τους, λιγότερο ή περισσότερο, δραματικό και τραυματικό χαρακτήρα, επρόκειτο για τους πατεράδες και τα μεγαλύτερα αδέρφια τους, Ας θυμηθούμε μόνο τον Αλεξάντρ Ιλίτς Ουλιάνοφ...

IV. Με πυξίδα λοιπόν και κανονιστική αρχή το σκάφος μας ξανοίγεται και πολύ γρήγορα το πλήρωμα θα προχωρήσει σε σημαντικές μετασκευές, τολμηρές υπερβάσεις του παραδεδομένου σχήματος που θα σφραγίσουν ανεξίτηλα το ιστορικό ρεύμα του μπολσεβικισμού. Οι υπερβάσεις αυτές στηρίζονται στην εμπειρία του 1905 και του 1917 και στο σύνολο τους προτάσσουν τη σημασία της παρέμβασης του υποκειμενικού παράγοντα απέναντι στην «επιστημοσύνη» ενός παγωμένου ντετερμινισμού.

Θα επιχειρήσουμε να αναδείξουμε τρία στενά συνδεδεμένα μεταξύ τους στοιχεία, τρεις «στιγμές» στη διαδικασία αυτών των υπερβάσεων.

□ Απέναντι στον προκαθορισμό των φάσεων και των σταδίων από τα οποία θα «όφειλε» να διέλθει η Επανάσταση, σε αντιστοιχία με τις διάφορες βαθμίδες της καπιταλιστικής ανάπτυξης, ο Λένιν και οι σύντροφοι του πρόβαλλαν την ίδια τη λογική της Επανάστασης, τη δυναμική που αυτή θα απελευθέρωνε στην εξέλιξή της, ως το βασικό κριτήριο για το μέχρι που αυτή θα φτάσει και ποια προβλήματα θα λύσει.

□ Η ενσωμάτωση των σοβιέτ στο επαναστατικό σχέδιο, η ανάδειξη τους στη θέση του

κεντρικού κορμού του νέου επαναστατικού κράτους.

Η εμφάνιση των σοβιέτ, μέσα στη φωτιά της εξέγερσης του 1905, καρπός της εργατικής πρωτοβουλίας που πρόλαβε οποιαδήποτε «καθοδηγητική παρέμβαση», ήταν η ίδια μια πρόκληση για τον καθιερωμένο, παραδεδομένο μαρξισμό. Η εργατική τάξη της Ρωσίας, η περισσότερο νέα και περισσότερο αδαής εργατική τάξη της Ευρώπης, μόλις η ίδια μπόρεσε να χαλαρώσει τα δεσμά της, έσπευσε να δημιουργήσει όχι συνδικάτα ή άλλες «κλασικού τύπου» επαγγελματικές ενώσεις αλλά όργανα εργατικής αυτοκυβέρνησης. Τι ώθησε λοιπόν εκείνους τους ανθρώπους να προχωρήσουν πολύ περισσότερο απ' όσο είχαν μπορέσει να φανταστούν οι εργάτες της Δύσης, της Αγγλίας π.χ. με όλη την πείρα γενεών που κουβαλούσαν; Από μακριά και εκ των υστέρων εμείς εύκολα μπορούμε να βρούμε την απάντηση στη βιωμένη εμπειρία των ρώσων εργατών από την αγροτική κοινότητα, εκείνη την όπτινα, στην οποία είχαν μεγαλώσει οι γονείς τους ή και οι ίδιοι εκείνοι. Όμως για τους επαναστάτες μαρξιστές εκείνης της εποχής, ακόμη κι αν ήταν οι ίδιοι ρώσοι, αυτό δεν ήταν καθόλου φανερό.

Σε σχέση με τα δύο αυτά αναφερθέντα στοιχεία, η Αλήθεια και η Δικαιοσύνη απαιτούν να αποδώσουμε την οφειλόμενη τιμή στον Λεβ Νταβίντοβιτς Μπρονστάιν, τον Τρότσκι. Αυτός, πληρέστερα και από το Λένιν, επεξεργάστηκε στηριγμένος στην εμπειρία του 1905 την ιδέα της Διαρκούς Επανάστασης. Αυτός ήταν ο μόνος από τους ρώσους σοσιαλδημοκράτες ηγέτες που είχε ηγετικό ρόλο στην Επανάσταση εκείνη, πρόεδρος του Σοβιέτ της Πετρούπολης. Δεν υπάρχει επαναστατική σκέψη χωρίς την αναμνημόνευση των ηττημένων της Ιστορίας (Βάλτερ Μπένγιαμιν).

□ Φτάνουμε έτσι στη «μεγάλη στιγμή», στη μεγάλη χειρονομία του Λένιν, την άνοιξη του 1917. Το Φλεβάρη-Μάρτη απροσδόκητα η λαϊκή επανάσταση θα σαρώσει, μέσα σε λίγες μέρες, τον τσαρισμό. Πολύ σημαντικότερος όμως από την πολιτική ανατροπή είναι ο κοινωνικός κλονισμός. Οι λαοί της αυτοκρατορίας καταβασανισμένοι από τη στέρηση και την καταπίεση αιώνων, φορτωμένοι όλες τις συμφορές ενός μεγάλου, φριχτού και παράλογου πολέμου -τα δύο εκατομμύρια αγγίζουν οι νεκροί το 1917- δεν ανέχονται πλέον να ζουν με αυτό τον τρόπο. Τα δεσμά που κρατούν τους ανθρώπους σε υποταγή προς τους «ανωτέρους τους», στο μαγγανοπήγαδο της καθημερινότητας χαλαρώνουν και σπάνε. Οι αγρότες καταπατούν τη γη των αρχόντων και λεηλατούν τα υποστατικά τους. Οι στρατιώτες -αγρότες με στολή- αρνούνται μαζικά να θυσιαστούν στις εφόδους των χαρακωμάτων, αψηφούν και παραμερίζουν τους βάνουσσους αξιωματικούς, λιποτακτούν και γυρίζουν στα χωριά τους. Οι εργάτες, με τις εργοστασιακές επιτροπές, αμφισβητούν έμπρακτα την εξουσία των αφεντικών στο χώρο της δουλειάς, κρατούν ανοικτά τα

εργοστάσια παλεύοντας τα λοκ-άουτ της εργοδοσίας. Σοβιέτ, κάθε είδους, ξεφυτρώνουν καθημερινά παντού. Το άτι της επανάστασης αφρισμένο καλπάζει ξέφρενο στη χώρα. Επιστρέφοντας από την εξορία ο Λένιν, με τις Θέσεις του Απρίλη στα χέρια, θα γνώσει ενθαρρυντικά στους ξεσηκωμένους ανθρώπους και θα καλέσει επιτακτικά τους διστακτικούς συντρόφους του να πηδήσουν πάνω στο φρενιασμένο άτι, να οξύνουν τη σύγκρουση, οδηγώντας την ως τα έσχατα άκρα.

Πόση τόλμη χρειαζόνταν για ένα τέτοιο διάβημα, ενάντια στα παραδομένα θεωρητικά σχήματα, τη συνήθεια και τους τακτικούς υπολογισμούς; Απάντηση ίσως δίνει ο τρόπος που υποδέχτηκαν τις Θέσεις οι ρώσοι σοσιαλιστές, όχι μόνο οι μενσεβίκοι και εσέροι αλλά και τα ίδια τα «παιδιά του Λένιν», οι μπολσεβίκοι. «Μα δε βλέπετε ότι ο άνθρωπος παραληρεί;» αναφώνησε ένας παλιός συνεργάτης του και ένας δεύτερος παρατήρησε γεμάτος έκπληξη και αποδοκιμασία: «Ο Λένιν κάθεται στο θρόνο του Μπακούνιν». Η επιτροπή της Πετρούπολης ήταν το πρώτο μπολσεβίκο κομματικό σώμα στο οποίο τέθηκαν σε ψηφοφορία οι λενινιστικές Θέσεις και απορρίφθηκαν, με δέκα ψήφους έναντι δύο. Ναι, χρειαζόνταν πολύ μεγάλη τόλμη και κανείς δεν το απέδωσε αυτό παραστατικότερα από τον Αντόνιο Γκράμσι που χαρακτήρισε τον Οκτώβρη: Επανάσταση ενάντια στο Κεφάλαιο.

Είναι αναγκαίο στο σημείο αυτό να σχολιάσουμε μια εκ των υστέρων άποψη που προβλήθηκε από αρκετούς που δεν ήταν όλοι αντικομμουνιστές του σωρού. Η άποψη αυτή διατείνεται ότι ο Λένιν του 1917, ο Λένιν των Θέσεων του Απρίλη και του Κράτος και Επανάσταση, ο άνθρωπος που άπλωσε το χέρι στις εξεγερμένες μάζες δεν ήταν ο αληθινός Λένιν. Ότι όπως αποδείχνει η προηγούμενη και πολύ περισσότερο η κατοπινή πολιτεία του, το «ελευθεριακό διάλειμμα» του 1917 δεν ήταν τίποτα άλλο από το δημαγωγικό κρεσέντο ενός αυταρχικού, παθιασμένου εραστή της εξουσίας ο οποίος έρχεται να εκμεταλλευτεί μια ανεπανάληπτη ευνοϊκή συγκυρία. Η άποψη αυτή αδικεί, νομίζουμε, το Λένιν. Η γνώμη μας αυτή δε βασίζεται σε κάποιο ψυχογράφημα ούτε προέρχεται από την επιθυμία να διασωθεί μια εξιδανικευμένη εικόνα. Αλλά το διάβημα του Λένιν και των άλλων μπολσεβίκων που ακολούθησαν, συνδέθηκε από τον ίδιο, απόλυτα και αξεχώριστα με την προοπτική της επανάστασης σε όλες ή έστω στις βασικότερες αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες της Ευρώπης. Η Ρωσία θα λειτουργούσε σα προπομπός, σα πυροδότης. Ήταν πρώτιστο διεθνιστικό καθήκον για τους ρώσους επαναστάτες να το πετύχουν αυτό αξιοποιώντας στο έπακρο όλες τις καταπληκτικές δυνατότητες που προσέφερα σε αυτούς η συγκυρία.

Όποιος πήρε πολλά, αυτός οφείλει πολλά

Ο Λένιν χρησιμοποιεί αυτό το ρώσικο γνωμικό μιλώντας, στις Θέσεις για τα διεθνιστικά καθήκοντα των ρώσων κομμουνιστών. Οι μπολσεβίκοι ρίχνονται στον αγώνα για την εκπλήρωση αυτού του καθήκοντος, χωρίς «σχέδιο Β». Είναι αδιανόητο η Δύση να μην ακολουθήσει. Είναι η στιγμή να δώσουμε γερή σπρωξιά στην Ιστορία γιατί πράγματι η επαναστατική δυνατότητα υπάρχει στην Ευρώπη...

Έτσι φτάνουμε στις 7 Νοέμβρη. Το μεσημέρι, με την επιτυχία της στρατιωτικής κίνησης των μπολσεβίκων να είναι εξασφαλισμένη, ο Λένιν θα απευθυνθεί στο Σοβιέτ της Πετρούπολης:

Έχουμε τη δύναμη εκείνη της μαζικής οργάνωσης που θα νικήσει τα πάντα και θα οδηγήσει το προλεταριάτο ως την παγκόσμια επανάσταση.

Το οργανωμένο επαναστατικό προλεταριάτο θα νικήσει τα πάντα. Είναι όμως έτσι;

V. Το καλοκαίρι του 1914 ο μαρξισμός βρίσκεται με δραματικό τρόπο αντιμέτωπος με τον πήχη που ο ίδιος ο Καρλ Μαρξ είχε θέσει στον εαυτό του και τη θεωρία του, με την περίφημη 11η θέση για τη φιλοσοφία του Φοϋερμπάχ.

Δεν αρκεί να ερμηνεύουμε τον κόσμο. Πρέπει να μπορούμε να τον αλλάζουμε.

Όσο τεράστιες και εγκληματικές κι αν είναι οι ευθύνες των εργατικών σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων, του μεγάλου SPD πρώτα απ' όλα, και της Β' Διεθνούς, αυτά που συνέβησαν τότε πρέπει βέβαια να τα δούμε πρωταρχικά από τη σκοπιά της τάξης και στη συνέχεια να συμπληρώσουμε την εικόνα με την ανάλυση της στάσης των πολιτικών εκπροσώπων της.

Πρόκειται για μια αντιστροφή σε σχέση με τις παραδοσιακές αριστερές οπτικές που θεωρούμε ότι πρέπει επιτέλους να γίνει. Η σοσιαλδημοκρατία δεν χαιρέτησε τον πόλεμο πριν αυτός ξεσπάσει, αφέθηκε να παρασυρθεί από το ρεύμα αντί να βαδίζει ενάντια σ' αυτό, όμως δε δημιούργησε εκείνη το ρεύμα. Το πρωταρχικό θέμα είναι η ευκολία, η προθυμία με την οποία ευρύτατα τμήματα της εργατικής τάξης -κι ακόμη περισσότερο των άλλων υποτελών κοινωνικών στρωμάτων- ανέβασαν φιλοπόλεμο, σοβινιστικό πυρετό. Την απορία και το σοκ που ένιωσαν οι πιο διεισδυτικοί και οξυδερκείς από τους επαναστάτες αποδίδει με χαρακτηριστικό τρόπο ο Λ. Τρότσκι που εκείνο το μοιραίο καλοκαίρι έτυχα να βρίσκεται στη Βιέννη.

Τι ήταν αυτό που οδήγησε το μαθητευόμενο τσαγκάρι Πόζιμπελ, μισό Γερμανό και μισό Τσέχο, στη διαδήλωση μπροστά στο Υπουργείο Στρατιωτικών; Και τη μανάβισσά μας, τη φράου Μάρες, Και τον αμαξά Φρανκλ;

Τι τους οδήγησε όλους αυτούς; Η εθνική ιδέα; Μα η πολυεθνική Αυστροουγγαρία είναι η ίδια άρνηση αυτής της εθνικής ιδέας!

Δεν θα είχε νόημα βέβαια να κατηγορήσει κανείς την εργατική τάξη για «προδοσία» ή «οπορτουνισμό». Υπήρχε όμως επιτακτική ανάγκη για ερμηνεία, για απαντήσεις στα ερωτήματα του σοκαρισμένου Τρότσκι. Ο Λένιν απάντησε στην πρόκληση. Δεν αρκέστηκε στην δριμύτατη καταδίκη της σοσιαλδημοκρατίας. Η ανάλυσή του παρουσιάζεται στο βιβλίο “Ο ιμπεριαλισμός ανώτατο στάδιο του καπιταλισμού”, που γράφει στην Ελβετία, στη διάρκεια του 1915. Σύμφωνα με αυτήν, η κυριαρχία των γιγάντιων μονοπωλίων και η εκμετάλλευση των αποικιών έδωσε στο σύστημα τη δυνατότητα να “προσφέρει” σε μια μικρή μερίδα σχετικά καλοπληρωμένων εργατών ένα μερίδιο, κάποια ψίχουλα, από τα τεράστια υπερκέρδη. Αυτή η **εργατική αριστοκρατία** ήταν η κοινωνική βάση του οπορτουνισμού που είχε διαβρώσει τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα της Β΄ Διεθνούς οδηγώντας στην προδοσία και τη χρεωκοπία της.

Χωρίς αμφιβολία υπάρχει ισχυρός “πυρήνας αληθείας” στη θεωρία αυτή. Όμως -και με τη βοήθεια μιας μεγάλης συσσώρευσης, εκ των υστέρων, γνώσης και εμπειρίας- καθαρά μπορούμε να διακρίνουμε τον ιδιαίτερα περιορισμένο χαρακτήρα της λενινιστικής ανάλυσης, ακόμη και για τα μέτρα εκείνης της εποχής.

Πράγματι, όσο ο 19ος αιώνας προχωρεί προς τη δύση του, τα προηγμένα αστικά κράτη της Ευρώπης στέλνουν στις επικίνδυνες λαϊκές τάξεις όχι μόνο αστυνομικούς και έτοιμους να πυροβολήσουν στρατιώτες αλλά και σε όλο και μεγαλύτερους αριθμούς δασκάλους, γιατρούς και νοσηλευτές, γεωπόνους, υπαλλήλους ασφαλιστικών ταμείων και άλλους σχετικούς. Με την καθημερινή εργασία καθενός από τους ανθρώπους αυτούς υφαίνεται το δίκτυο που δένει τις λαϊκές τάξεις στην κοινωνία και το κράτος «τους», με αμέτρητους κόμπους, με ισχυρούς υλικούς δεσμούς. Το δίκτυο της κοινωνικής ενσωμάτωσης που θα εξασφαλίσει στο καθεστώς μια πρωτόγνωρη σταθερότητα υφαίνεται, με μικρότερη ή μεγαλύτερη επιτυχία σε ολόκληρη την προοδευμένη Ευρώπη, με πρωτοπόρο και σ’ αυτό το πεδίο την αυτοκρατορική Γερμανία του Βίσμαρκ. Μόνο στις δύο άκρες, ανατολή και δύση, Ρωσία και Ισπανία -μιλώντας για τα ιστορικά, μεγάλα κράτη- οι ιθύνουσες τάξεις δεν έχουν

τα μέσα και τη σοφία να προχωρήσουν σε ένα τέτοιο δρόμο και εκεί η επανάσταση είναι η μοναδική ρεαλιστική προοπτική.

VI. Όμως στον εξοπλισμό των ταξιδευτών μας, του Λένιν και των συντρόφων του βαραίνει καταλυτικά η νοητική κατασκευή του επαναστατικού προλεταριάτου Καρπός της καπιταλιστικής ανάπτυξης -που έχει φτάσει πια στο ανώτατο και τελευταίο στάδιο της- αυτό το επαναστατικό προλεταριάτο είναι εκείνη η δύναμη που, οργανωμένη σωστά και καθοδηγούμενη από την κομμουνιστή πρωτοπορία, «μπορεί να νικήσει τα πάντα», όπως διακήρυξε ο Λένιν, την ημέρα της νίκης στο Σοβιέτ της Πετρούπολης.

Γνωρίζουμε βέβαια σήμερα ότι, στα αμέσως επόμενα έξι χρόνια, η πεποίθηση αυτή δοκιμάστηκε σκληρά και ηττήθηκε σε δύο στενά αλληλοσυνδεδεμένα μέτωπα:

□ Η πολυπόθητη γενικευμένη προλεταριακή επανάσταση στην Ευρώπη δεν έγινε. Στη χώρα στην οποία, για μεγάλο χρονικό διάστημα, συνυπήρχαν οι προϋποθέσεις, όλες οι αιτίες και οι αφορμές για την επανάσταση αυτή, στη χώρα που βρίσκονταν διαρκώς στο κέντρο της προσοχής και των μπολσεβίκων και των υπόλοιπων επαναστατών όλου του κόσμου, στη Γερμανία βέβαια, η Επανάσταση ύστερα από πολλούς αιματηρούς σπασμούς στους οποίους χάθηκαν οι καλύτεροι από τους αγωνιστές της, έσβησε χωρίς να καταφέρει να ανοίξει τα φτερά της. Μέσα στην παρόξυνση της κοινωνικής σύγκρουσης εμφανίστηκε μια νέα, πρωτοφανέρωτη και επιθετικότερη μορφή της αντίδρασης, ο φασισμός-ναζισμός που αιφνιδίασε και άφησε αμήχανους τους κομμουνιστές.

Οι μπολσεβίκοι και οι ευρωπαίοι σύντροφοι τους πάλεψαν όσο και όπως μπορούσαν. Η Τρίτη, η Κομμουνιστική Διεθνής συγκροτήθηκε ουσιαστικά με το 2ο Συνέδριο της, το καλοκαίρι του 1920, τη στιγμή που ο τρομερός εμφύλιος πόλεμος πλησίαζε στο νικηφόρο τέλος του και ο Κόκκινος Στρατός προχωρούσε προς τη Βαρσοβία, στην προσπάθεια να βρεθεί όσο γίνεται πλησιέστερα στο καζάνι που έβραζε, στη Γερμανία. Μέσα στο κλίμα της άκρατης, μεθυστικής αισιοδοξίας που επικρατούσε φτιάχτηκε ένα κουστούμι, οι περίφημοι «21 όροι», εντελώς ακατάλληλο για τα νεαρά κομμουνιστικά κόμματα της Δύσης που έψαχναν το δικό τους δρόμο, σε συνθήκες ουσιωδώς διαφορετικές από τις ρωσικές. Η γρήγορη διάψευση των ελπίδων που υπήρχαν τότε οδήγησε σε νέες προσπάθειες, σε νέες τακτικές που έδιναν το βάρος όχι στην «κατά μέτωπο επίθεση» αλλά σε συμμαχίες και μέτωπα. Οι τακτικές αυτές δεν έγιναν δεκτές χωρίς αντιδράσεις ούτε κατανοήθηκαν από όλους με τον ίδιο τρόπο. Κυρίως αντιμετωπίστηκαν σαν πρόσκαιροι υποχωρητικοί ελιγμοί, σαν ένα «ακριβό εισιτήριο» που έπρεπε να πληρωθεί. Σε κάθε περίπτωση τα αποτελέσματα ήταν ιδιαίτερα πενιχρά. Χρειάστηκαν δεκαετίες για να αρχίσει να διερευνάται σοβαρά η δομή και η υφή που

έχει αυτό το δίκτυο της ενσωμάτωσης που σφίγγει τις υποτελείς τάξεις στις χώρες του αναπτυγμένου καπιταλισμού. Βέβαια εκείνες οι διερευνήσεις έγιναν μακριά από εκείνη την άψυχη σκιά που άλλοτε ήταν το κομμουνιστικό κίνημα. Οι δρόμοι της Επανάστασης στη Δύση δεν ανιχνεύτηκαν ποτέ.

□ Ακόμη περισσότερο προβληματική εμφανίζεται η πορεία των εξελίξεων στο εσωτερικό της σοβιετικής επικράτειας. Ήδη από τις αρχές του 1918 η ήττα των εργοστασιακών επιτροπών και η αποτυχία του εγχειρήματος του εργατικού ελέγχου προδιαγράφουν την τροχιά στην οποία θα κινηθούν τα πράγματα σε όλη την επόμενη περίοδο. Ο μεθυστικός αναρχικός καλπασμός της άνοιξης και του καλοκαιριού του '17 τώρα πρέπει να αντικατασταθεί από **«το ρυθμικό βάδισμα των σιδερένιων ταγμάτων του προλεταριάτου.»** θα ζητήσει ο Λένιν την άνοιξη του '18, στα Άμεσα καθήκοντα της σοβιετικής εξουσίας.

Υπήρχαν αλήθεια όλοι οι επιτακτικοί λόγοι για να δικαιολογηθεί μια τέτοια στροφή. Κάθε παραγωγή είχε σταματήσει και η χώρα λιμοκτονούσε βαδίζοντας ολοταχώς προς τον πιο τρομερό εμφύλιο πόλεμο. Όμως... προς τα πού θα βαδίζαν με ρυθμικό βήμα αυτά τα σιδερένια τάγματα; Σίγουρα όχι προς κάποια κομμουνιστική απελευθέρωση.

Ίσως η πιο χαρακτηριστική από τις αυταπάτες, από τις πλάνες του Λένιν είναι εκείνη που θεωρεί τον εργαζόμενο ικανό να είναι πρωτοπόρος στην οικοδόμηση της νέας κοινωνίας μετά την εργασιακή βάρδια του και ταυτόχρονα **«με αναντίρρητη υποταγή στη θέληση του σοβιετικού καθοδηγητή, του δικτάτορα την ώρα της δουλειάς»**, όπως ζητούσε στο κείμενο το οποίο ήδη αναφέρθηκε. Αυτό θα ήταν δυνατό αν ο Λένιν είχε απέναντι του εκείνο το επαναστατικό προλεταριάτο στο οποίο τόσο συχνά αναφέρονταν, όμως τέτοια κοινωνική οντότητα δεν υπήρχε βέβαια, ούτε μπορεί να υπάρξει. Από την «αναντίρρητη υποταγή στη θέληση του σοβιετικού καθοδηγητή» μπορούσε να προκύψει μόνο η παθητικότητα, η αδιαφορία και ο κομφορμισμός, η τάση εκείνη που εύστοχα περιγράφει ο Γιούλιους Μάρτοφ, στην τελευταία πρόσωπο με πρόσωπο αντιπαράθεση του με το Λένιν, το Δεκέμβρη του 1919, μιλώντας για **«την απάθεια που έχει καλλιεργηθεί και κυριαρχήσει στις μάζες, μετά τόσους αιώνες υποταγής στους τσάρους και τους δουλοκτήτες, την παράλυση της πολιτικής συνείδησης και την τάση να ρίχνεται η ευθύνη για οτιδήποτε συμβαίνει στην κυβέρνηση ...»**

Η καθοδική κίνηση των μαζών διασταυρώνεται με μια άλλη κίνηση, αντίστροφης φοράς. Ύστερα από την καταστροφή της παλιάς εξουσίας, η χώρα πρέπει βέβαια μέσα στις δυσκολότερες συνθήκες, όπως – όπως να διοικηθεί. Χιλιάδες άνθρωποι, εργάτες στην

πλειοψηφία τους, ανεβαίνουν διαρκώς από τα υπόγεια του κοινωνικού οικοδομήματος στα δώματα της εξουσίας, εντελώς απροετοίμαστοι για το έργο της κρατικής διοίκησης. Οι άνθρωποι αυτοί, σε όλες τις γωνιές της απέραντης χώρας, θα επιφορτιστούν με τα πιο βαριά και πιεστικά καθήκοντα, κατέχοντας ταυτόχρονα την πιο απόλυτη και ανεξέλεγκτη εξουσία στην ακτίνα της δράσης τους. Ακόμη κι αν υποθέσουμε ότι όλοι αυτοί είχαν τα αγνότερα κίνητρα και διαπνέονταν από τον υψηλότερο ιδεαλισμό –κάτι που βεβαίως δεν ισχύει- ας σκεφτούμε πως διαμορφώνονται οι άνθρωποι αυτοί ύστερα από τρία, τέσσερα, πέντε χρόνια...

Ακριβώς σε αυτούς τους ανθρώπους απευθύνεται ο Λένιν στο ιστορικό 10ο Συνέδριο του ΚΚΡ(μπ.), το Μάρτη του 1921. Θα περίμενε κανείς ένα πανηγυρικό «συνέδριο νικητών», όμως κάθε άλλο παρά τέτοιο ήταν. Μέσα σε βαριά ατμόσφαιρα, με υπόκρουση τις κανονιές της Κρονστάνδης, ο Βλαντίμιρ Ιλίτς θα πει τα παρακάτω:

Τα τρία αυτά χρόνια μάθαμε ότι το να ποντάρουμε στην παγκόσμια επανάσταση δε σημαίνει να υπολογίζουμε σε μια συγκεκριμένη χρονική προθεσμία, ο ρυθμός ανάπτυξης -που γίνεται ολοένα και πιο ταχύς- μπορεί να φέρει την επανάσταση την άνοιξη, μπορεί όμως και να μην τη φέρει. Πρέπει να προσαρμόζουμε τη δράση μας στους ταξικούς συσχετισμούς στη χώρα μας και στις άλλες χώρες ώστε να είμαστε σε θέση να διατηρήσουμε τη δικτατορία του προλεταριάτου για ένα μακρόχρονο διάστημα ...

Ο Λένιν βέβαια δε μίλησε εδώ για «σοσιαλισμό σε μια χώρα», για παγίωση της δεδομένης κατάστασης κ.λπ. Όμως... τι θα καταλαβαίναμε εμείς, αν βρισκόμασταν στη θέση ενός από τους συνέδρους; **Εμείς θα κυβερνήσουμε αυτή τη χώρα, ο,τιδήποτε κι αν γίνει αλλού...**

Ποιος θα μπορούσε να διαφωνήσει μ' αυτό;

Η γνώμη μας είναι ότι ακριβώς αυτή την περίοδο συγκροτείται, στην πολιτική σφαίρα, μια κυρίαρχη τάξη. Σταλινισμός είναι η αυτοσυνειδησία της τάξης αυτής

Ασφαλώς, απέναντι στην κατάσταση που αντιμετώπιζαν οι μπολσεβίκοι στις αρχές της δεκαετίας του '20, η δημοκρατία, η εργατική δημοκρατία θα αποτελούσε τη μοναδική «οδό διαφυγής». Αν όμως δε θέλουμε να εξαντληθούμε σε τετριμμένες κοινοτοπίες θα πρέπει να παρατηρήσουμε ότι μια ελεύθερη και δραστήρια πολιτική ζωή θα προϋπέθετε τον επιμερισμό

της εξουσίας, την ύπαρξη διαφορετικών, ανεξάρτητων, ισχυρών κέντρων εξουσίας. Όμως ένας τέτοιος προβληματισμός βρίσκεται εντελώς έξω από τον ορίζοντα των μπολσεβίκων το 1920. Από την άλλη, ο εμφύλιος πόλεμος κατέστρεψε εντελώς τον κοινωνικό ιστό και διέλυσε κάθε πιθανή κοινωνική βάση για τέτοια ανεξάρτητα κέντρα εξουσίας.

VII. Ο Λένιν, απών από το Μάρτη του 1923, πεθαίνει το Γενάρη του 1924. Τη στιγμή εκείνη η Σοβιετική Ένωση έχει, με τη βοήθεια της ΝΕΠ, σταθεροποιηθεί έστω και κοντά στα όρια της πείνας. Το Κόμμα έχει μόλις αντιμετωπίσει μια ακόμη έξαρση της σοβούσες εργατικής δυσαρέσκειας και αναταραχής και έχει ολοκληρωθεί στις γραμμές του ο πρώτος γύρος του αγώνα για τη διαδοχή, ο οποίος έχει προδιαγράψει και το αποτέλεσμα των επόμενων. Η επαναστατική τρικυμία στη Δύση έχει κοπάσει, ο τελευταίος αιματηρός σπασμός της γερμανικής επανάστασης έχει πνιγεί το φθινόπωρο του '23. Στη Μόσχα κανείς δεν πιστεύει πλέον σε βοήθεια «απέξω», όλοι στρέφουν τα μάτια στο εσωτερικό.

Στις συνθήκες αυτές και με αφορμή τις εκδηλώσεις της γνήσιας λαϊκής οδύνης, οι ηγέτες της Σοβιετικής Ένωσης παίρνουν μια παράξενη απόφαση: η σωρός Λένιν δε θα ταφεί, θα ταριχευθεί και θα παραμείνει ως σημείο απόδοσης τιμής. Υπάρχει ασφαλώς ένας βαθύς συμβολισμός σε αυτή την αδιανόητη, ως τότε, για μαρξιστές απόφαση και ενέργεια. Αποδίδεται με τον πλέον χαρακτηριστικό τρόπο η παραίτηση του μπολσεβίκικου κόμματος αλλά και του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος που το ακολουθεί. από τη κριτική θεώρηση του ίδιου του εαυτού του.

Αυτή η παραίτηση που βέβαια αντανακλά την παγίωση εξουσιαστικών σχέσεων τόσο στη Σοβιετική Ένωση όσο και στο κομμουνιστικό κίνημα είναι ίσως η περισσότερο χαρακτηριστική και η περισσότερο μοιραία από τις αδυναμίες, από τα εγγενή όρια καλύτερα που καθόρισαν την ιστορική διαδρομή των σχηματισμών αυτών μέσα στον 20ο αιώνα.

Είναι ένας ανοιχτός λογαριασμός, που περιμένει όλους όσους στο μέλλον θα δοκιμάσουν τις δικές τους πτήσεις για την Δικαιοσύνη, την Ελευθερία και την Αξιοβίωτη Ζωή.